

shliakhiv sotsiolohizatsii uchniv [The use of media education technologies in educational institutions as one of the effective ways of fostering students' social awareness]. Media-ataka: materialy mizhnarodnoi konferentsii «Mediaosvita iak chastyna hromads'koi osvity». L'viv: «Nova zhurnalistyka». 56 s. [in Ukrainian]

10. Yanyshyn, O. K. (2011). Formuvannia komunikativnykh umin' maybutnikh dokumentoznavtsiv zasobamy mediaosvitnikh tekhnolohiy [Developing the communication skills of future information science students through media education technologies]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Yanyshyn Ol'ha Karlivna. K. 145 s. [in Ukrainian]

11. Biletsky, V., Onkovych, A., Yanyshyn, O. (2018) Media education technologies in developing students' professional competence. International Scientific-Pedagogical Organization of Philologists. pp. 110–114. [in English]

12. Scolari, C. A. (2013). Media Evolution: Emergence, Dominance, Survival, and Extinction in the Media Ecology. International Journal of Communication. № 7. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1919/936>. [in English]

13. Stöber, R. (2004). What media evolution is. A theoretical approach to the history of new media. European journal of communication. Vol. 19. № 4. pp. 483–505. [in English]

14. Horska, K., Burov, O., Orlyk, O. (2022). Impact of media technologies on digital educational content in media

sector. Vol. 91, No. 5, pp. 84–97. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/5047>. [in English]

15. Mfreke, U. J., Sheik, I., Isong, M. B. (2020). Teaching and learning with media technology. International Journal of Innovative Engineering and Research Technology (IJERT). Vol. 7. Issue 5 (May). pp. 269–301. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПРИБОРА Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблема термінологічного розмежування медіатехнологій і медіаосвітніх технологій у сучасній педагогіці.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PRYBORA Tetyana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Preliminary School and Primary School Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: the problem of terminological distinction between media technologies and media educational technologies in modern pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 27.03.2026 р.

УДК 372.881.111.22.

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-474-480

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

ТОКАРЄВА Тетяна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германських мов,
зарубіжної літератури та методик викладання
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6898-821X>
e-mail: tokareva.tatyana29@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД

У статті розглянуто проблему формування граматичної компетенції студентів у процесі вивчення німецької мови у закладах вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності навчання граматики як важливого складника іншомовної комунікативної компетенції. У роботі проаналізовано різні підходи до трактування поняття «граматика», зокрема як системи мовних форм, як наукової дисципліни, як описової моделі та як внутрішньої системи знань мовця. Особливу увагу приділено обґрунтуванню доцільності розгляду граматики у широкому функціонально-комунікативному аспекті.

Визначено основну мету навчання граматики, яка полягає не лише у засвоєнні теоретичних знань, а й у формуванні практичних мовленнєвих навичок. Зазначено, що традиційні підходи до викладання граматики, орієнтовані переважно на засвоєння правил і виконання формальних вправ, не забезпечують належного рівня володіння мовою у реальних комунікативних ситуаціях. У зв'язку із цим обґрунтовано необхідність використання комунікативної граматики, яка базується на функціонально-семантичних характеристиках мовних явищ.

У роботі детально охарактеризовано етапи формування граматичних навичок, зокрема ознайомлювально-підготовчий, етап автоматизації та варіативний етап. Значну увагу приділено системі вправ як основному засобу формування граматичних навичок. У статті охарактеризовано різні типи вправ: мовні, умовно-мовленнєві та мовленнєві, визначено їх функції на кожному етапі навчання. Показано, що ефективне засвоєння граматичного матеріалу забезпечується за умови поєднання аналітичних, трансформаційних, підстановчих та ситуативних вправ, спрямованих на поступовий перехід від знання до вміння і навички.

У дослідженні також проаналізовано можливості використання сучасних навчальних посібників, зокрема комунікативно орієнтованих матеріалів, що інтегрують граматичні структури у реальні життєві контексти. Зазначено, що такі матеріали сприяють підвищенню мотивації студентів та ефективності навчального процесу. Узагальнено, що впровадження комунікативного підходу до навчання граматики забезпечує більш високий рівень сформованості граматичної компетенції та сприяє розвитку здатності студентів до ефективного іншомовного спілкування.

Ключові слова: граматична компетенція, комунікативний підхід, навчання німецької мови, граматичні навички, система вправ, мовленнєва діяльність, методика викладання.

TOKARYEVA Tetyana –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Germanic Languages,
Foreign Literature and Methods of their Teaching
At the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6898-821X>
e-mail: tokareva.tatyana29@gmail.com

FORMATION OF STUDENTS' GRAMMATICAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF LEARNING GERMAN: A COMMUNICATIVE APPROACH

This article addresses the issue of developing students' grammatical competence during the process of learning the German language at higher education institutions. The relevance of the study is determined by the necessity to enhance the effectiveness of grammar teaching as an essential component of foreign language communicative competence. The paper analyzes various approaches to the interpretation of the concept of «grammar», particularly as a system of linguistic forms, as a scientific discipline, as a descriptive model, and as an internal system of knowledge of the speaker. Special attention is given to the justification for considering grammar in a broad functional-communicative context.

The main objective of grammar teaching is identified as not only acquiring theoretical knowledge but also developing practical language skills. The article notes that traditional approaches to grammar teaching, primary focused on mastering rules and performing formal exercises, do not ensure an adequate level of language proficiency in real communicative situations. In this regard, the necessity of employing communicative grammar, which is based on the functional-semantic characteristics of linguistic phenomena, is substantiated.

The study provides a detailed description of the stages of grammatical skill formation, including the introductory-preparatory stage, the automation stage, and the variant stage. Significant attention is given to the system of exercises as the primary means of developing grammatical skills. The article characterizes various types of exercises: linguistic, semi-speech, and speech exercises, and defines their functions at each stage of the learning process. It is shown that the effective assimilation of grammatical material is ensured through a combination of analytical, transformational, substitution, and situational exercises aimed at the gradual transition from knowledge to ability and skill.

The research also examines the possibilities of using modern textbooks, particularly communicatively oriented materials that integrate grammatical structures into real-life contexts. It is noted that such materials contribute to increased student motivation and the effectiveness of the learning process. In conclusion, the implementation of a communicative approach to grammar teaching ensures a higher level of grammatical competence and facilitates the development of students' ability to communicate effectively in a foreign language.

Key words: grammatical competence, communicative approach, German language teaching, grammatical skills, exercise system, speech activity, teaching methodology.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап розвитку методики викладання іноземних мов характеризується посиленою увагою до формування комунікативної компетенції студентів. Одним із ключових компонентів цієї компетенції є граматична компетенція, яка забезпечує правильність і точність мовлення. Традиційні підходи до навчання граматики, орієнтовані переважно на засвоєння правил, не завжди забезпечують ефективне формування мовленнєвих навичок. У практиці викладання німецької мови у закладах вищої освіти спостерігається переважання формально-граматичних вправ над комунікативно спрямованими. Це призводить до того, що студенти володіють теоретичними знаннями, але відчують труднощі у їх застосуванні у реальному мовленні. Водночас сучасні методичні підходи наголошують на необхідності інтеграції граматичного матеріалу у мовленнєву діяльність. У цьому контексті актуальності набуває використання комунікативної граматики, яка враховує функціонально-семантичні особливості мовних явищ. Важливим є також питання добору ефективної системи вправ для різних етапів формування граматичних навичок. Таким чином, виникає потреба у вдосконаленні методики навчання граматики німецької мови з урахуванням комунікативного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку вітчизняних дослідників дозволяє констатувати, що питання методики викладання граматичного аспекту іншомовного мовлення перебуває в центрі уваги багатьох фахівців. Водночас спостерігається певна нерівномірність у висвітленні цієї проблеми: якщо методика навчання граматики англійської мови представлена ґрунтовно, то специ-

фіка викладання німецької мови, а саме її граматичного аспекту, все ще потребує глибшого вивчення. Окремі питання формування граматичної компетенції засобами автентичних інформаційних новин у закладах вищої освіти немовного профілю (на матеріалі англійської мови) стали предметом наукового пошуку В. А. Триндюк та Ю. С. Скробаки [7]. Питання створення системи вправ для розвитку професійно орієнтованої англійської граматичної компетенції висвітлено у працях І. П. Тригуб. Своєю чергою, В. В. Токмань акцентує на комунікативно-орієнтованому підході до навчання граматики, виокремлюючи ключові принципи ситуативності, функціональності та структурності.

Значний внесок у розробку інноваційних підходів зробила І. В. Грачова [2], яка дослідила ефективність використання інтерактивних методів навчання граматики у вищій школі. Ефективність комунікативного підходу як методологічного підґрунтя для засвоєння граматичних структур англійської мови була теоретично обґрунтована у розвідках І. Ф. Будз та Я. В. Поченюк [1]. Проблематику застосування методу проєктів як дієвої технології у процесі вивчення практичної граматики ґрунтовно проаналізувала С. П. Деркач [3].

При домінуванні досліджень на матеріалі англійської мови, певні аспекти викладання німецької граматики також знайшли відображення в сучасних працях. Зокрема, В. Шовковий та Т. Шовкова [8] запропонували та апробували методику вивчення інфінітивних конструкцій студентами-германістами за моделлю «перевернутого класу». Методологічні засади навчання граматики німецької мови як другої іноземної (на матеріалі підручника «*Spektrum A1*» для

здобувачів вищої освіти початкових курсів розглядалися у науковому доробку Д. Б. Олійник та І. С. Лівандовської [5].

Узагальнення результатів проведеного аналізу свідчить, що попри значний масив досліджень із методики викладання іноземних мов, проблема формування граматичної компетенції студентів саме у процесі вивчення німецької мови залишається висвітленою фрагментарно. Зокрема, відчутним є брак цілісних методичних систем, що базуються на комунікативному підході та враховують специфіку морфологічної та синтаксичної структури німецької мови при вивченні граматики у закладах вищої освіти. Необхідність подолання суто формального підходу до засвоєння граматичних правил та пошук шляхів їх інтеграції в реальні мовленнєві ситуації зумовлюють актуальність пропонованого дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей формування граматичних мовленнєвих навичок студентів у процесі вивчення німецької мови та обґрунтування доцільності використання комунікативно орієнтованої системи вправ на різних етапах навчання граматики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «граматика» позначає: 1) граматичну будову мови; 2) науку про граматичну будову мови; 3) нормативну описову граматику, тобто сукупність правил та описів граматичних явищ даної конкретної мови. Також граMATика розглядається як цілісна система форм, що лежить в основі мови. Ця система відображає закономірності мови, вона складається із форм зі специфічними функціями для конкретного висловлювання. Граматику розглядають і як документування цієї системи мови з педагогічною метою. У такому розумінні граMATика може бути всеосяжним довідником, а також шкільною граMATикою, яка представляє обрані форми, додатковим матеріалом до підручника або електронним документом. У наступному можливому значенні граMATика – це поточний стан мовних знань, якими володіє учень/студент. Ці знання тісно пов'язані з граMATикою як системою форм та їхніх значень. Проте вони не обов'язково мають повністю відповідати цій системі, і вони постійно розвиваються в процесі засвоєння мови [9, с. 9]. Також граMATика розглядається у значенні описової моделі для підсистем або компонентів мови (наприклад словниковий запас і структури).

Отже, різні рівні значення граMATики не збігаються з тим, що під нею зазвичай розуміють учні/студенти або вчителі/викладачі: а саме сукупність правил щодо морфології та синтаксису. Для процесу оволодіння граматичними навичками більш прийнятним є розглядати граматику в широкому сенсі, як систему всіх мовних засобів, їхніх форм і правил їхньої взаємодії, а також їхніх комунікативних функцій. Таким чином, граMATика є основою для того, щоб люди могли реалізувати свої комунікативні наміри за допомогою мови [9, с. 10].

У «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» граматична компетенція визначається «як знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови. Формально граMATика мови може розглядатись як набір принципів, що керують сумою елементів та організують їх у значущі і завершені

ряди (речення). ГраMATична компетенція – це здатність розуміти й виражати значення, продукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з цими принципами фрази та речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх як стійких формул)» [4, с. 177]. У вищевказаному документі також подано «шкалу граматичної правильності» відповідно до рівнів від А1 до С2. Дана шкала чітко визначає рівень володіння граматичним матеріалом та відповідне його вживання у ситуаціях спілкування, що також вказує на важливість засвоєння граматичних структур у плані морфології та синтаксису у процесі комунікації (як усної, так і писемної). Викладач має керуватися у своїй роботі даною шкалою та ознайомити з нею студентів [4, с. 179].

Вивчення студентами основ теоретичної граMATики озброює їх теоретичними знаннями про граматичну будову мови загалом та даної конкретної (німецької) мови зокрема. Однак головною метою навчання граMATики на мовному факультеті університету є не лише засвоєння знань, а й практичне володіння граматичними явищами іноземної мови у різних видах мовленнєвої діяльності, тобто граMATичними мовленнєвими експресивними та рецептивними навичками.

У практиці викладання на мовному факультеті університету нерідко використовуються посібники, мета яких полягає у повідомленні студентам системи знань з нормативної граMATики іноземної (німецької мови), які закріплені у мовних вправах. Вправи таких посібників формують у першу чергу мовні граMATичні навички і лише незначною мірою мовленнєві. Практика навчання іноземної мови як спеціальності свідчить про те, що є необхідність у створенні та використанні посібників іншого типу – комунікативної граMATики, яка базується не формальній, а на логіко-понятійній та функціонально-семантичній природі граматичних явищ.

Під час роботи над удосконаленням граматичних навичок відповідні граматичні явища слід вводити та відпрацьовувати в контексті, який створюють тексти, ситуації та сценарії. Перед введенням певної граматичної структури викладач має визначити, які тексти для читання, діалоги або вправи пропонувати певний підручник із використанням даної структури. Важливе значення має також фактор часу. ГраMATичні явища засвоюються лише через певний час, причому це відбувається відносно незалежно від того, наскільки їх інтенсивно тренували [10, с. 77].

Відповідно до загальної мети навчання практичної граMATики німецької мови на початковому ступені студенти оволодівають мовленнєвими (експресивними та рецептивними) і мовними морфологічними та синтаксичними навичками володіння найбільш важливими граматичними явищами німецької мови. Розглянемо більш детально особливості формування граматичних мовленнєвих навичок на кожному із етапів. На ознайомлювально-підготовчому етапі відбувається формування таких видів граматичних навичок як: морфологічна, синтаксична та комбінована морфолого-синтаксична. Особливості морфологічної навички виявляються, наприклад, під час вживання студентами відмінкових форм при-

кметників, оскільки в німецькій мові, на відміну від української, вибір відмінкового закінчення прикметника залежить від детермінантів, які вживаються перед прикметником (означений або неозначений артикль, різні типи займенників, заперечення та ін.). Найбільш часто трапляються помилки, спричинені впливом рідної мови. Це пропущення артикля, вживання неправильних форм прикметника у різних ситуаціях (без артикля, з артиклем і т. ін.).

Синтаксична навичка проявляється, наприклад, у дотриманні порядку слів у поширеному підрядному реченні. Своєрідність цієї навички полягає у дотриманні мовцем синтаксичної схеми підрядного речення, яка відрізняється від схеми простого і складносурядного речення дистантним розташуванням головних членів. Щоб уникнути помилки в узгодженні або ж смислової помилки, мовець повинен пам'ятати про підмет протягом всього висловлювання.

Формування морфолого-синтаксичної навички студентів проявляється в оволодінні аналітичними дієслівними формами минулого часу (наприклад, перфектом) чи майбутнього часу. Навичка виражається у правильному володінні особовими закінченнями допоміжних дієслів, моделями утворення *Partizip II* різних типів дієслів (простих, з відокремленими та невідокремленими префіксами, сильних, слабких). У процесі формування цієї навички під впливом рідної мови студенти часто припускаються наступних помилок: опускають допоміжне дієслово (оскільки воно відсутнє у рідній мові); порушують порядок слів у розташуванні компонентів аналітичних форм всередині речення (простого та, особливо часто, підрядного); роблять помилки на вживання всіх трьох форм минулого часу: *Perfekt, Imperfekt, Plusquamperfekt*.

Слід зауважити, що засвоєння граматичних правил на ознайомлювально-підготовчому етапі є важливою умовою їх подальшого успішного застосування. Правила та інструкції слід повідомляти у вигляді пояснення до мовленнєвого зразка, у якому найбільш повно та наочно матеріалізується відповідна мовна закономірність. Моделювання граматичного матеріалу дозволяє реалізувати ідею комплексного оволодіння лінгвістичним матеріалом – граматичним та лексичним.

Розуміння засвоєного явища у мовленнєвому зразку, пояснення якого доповнено відповідним правилом-інструкцією, створює лише теоретичну основу орієнтування, яка є недостатньо ефективною без практичної діяльності студентів. Для більш глибокого осмислення та вірного первинного виконання граматичних дій на ознайомлювально-підготовчому етапі найбільш ефективними, з огляду на їх психологічну природу, є мовні аналітичні вправи на утворення та вживання вивчуваного граматичного явища.

Зупинимось на найбільш поширених типах вправ, які використовуються на цьому етапі. І тип – мовні вправи орієнтованого характеру: 1) мовні аналітичні вправи на впізнавання, виокремлення та первинне запам'ятовування граматичного явища ізольовано і в контексті. Наприклад: *Finden Sie im Text*

Verben im Perfekt. Erklären Sie den Gebrauch des Perfekts; 2) на утворення граматичного явища: *Bilden Sie das Perfekt von folgenden Verben: gefallen, lesen, geben, anfertigen.* II тип – мовні вправи з певною мірою мовленнєвої спрямованості. До даного типу вправ відносяться вправи із частково заданим змістом та мовною формою. 1-й вид – трансформаційні вправи, які виконуються за зразком: *3 p a z o k: Präsens – Frage: Wo wohnt sie jetzt? Antwort: Sie wohnt jetzt in der Französischen Straße. Perfekt – Wo hat sie früher gewohnt? Früher hat sie in der Kronenstraße gewohnt;* 2-й вид – підстановчі мовні вправи із мовленнєвою спрямованістю: а) *Setzen sie passende Wortverbindungen in folgenden Sätzen ein: Gestern war ich im Theater. Ich ... ein neues Theaterstück ... du es auch schon ...? Wer außer dir ... dieses Stück ...?* б) *Sagen Sie, ob Sie dasselbe gemacht haben. Gebrauchen Sie dabei folgende Substantive und Verben: einen Aufsatz, einen Brief geschrieben, sich eine Fernsehsendung, einen Film ansehen.*

На етапі автоматизації нове граматичне явище тренується в умовно-мовленнєвих вправах у однотипних мовленнєвих ситуаціях або контекстах. Основна мета цих вправ – досягти достатньо стабільного використання студентами нового граматичного явища у навчальному ситуативному мовленні. Значення однотипних мовленнєвих ситуацій та контекстів для формування навички обумовлено тим, що, як свідчать дані психології та методики, умовами, які визначають вживання тієї чи іншої граматичної структури у мовленні, є комунікативні завдання граматичного знаку (структури) типові ситуації, у яких він нормативно реалізується. Під час виконання цих вправ можуть використовуватися: мовленнєві ситуації, які відтворюються при допомозі засобів візуальної наочності; мовленнєві ситуації (реальні та уявні); мовленнєві ситуації за текстом, який читається, або у зв'язку із текстом; мовленнєві ситуації за темою чи мотивами (фрагментами) теми.

Наведемо окремі види умовно-мовленнєвих граматично-спрямованих однотипних вправ для тренування перфектних форм дієслів (на знайомому лексичному матеріалі). 1-й вид – умовно-мовленнєві вправи на тренування дієслова *lassen* з опорою на картинку. *3 p a z o k: Heinz putzt sich die Schuhe. Herr Wolf lässt sich die Schuhe putzen.* На картинках зображені діючі особи даної серії. 2-й вид – умовно-мовленнєві трансформаційні вправи (*Präsens – Perfekt*) – *Warum schreibst du die Übung nicht? – Doch, ich habe sie schon geschrieben. – Warum wäschst du dich nicht? Warum isst du nicht? Warum grüßt du deinen Freund nicht? ...*

Різновидом тренувальних умовно-мовленнєвих вправ є і такі вправи: *Stellen sie sich vor: Sie telefonieren mit Ihrem Freund, hören ihn aber schlecht. Sie fragen immer zurück, und er wiederholt seine Worte.* Наприклад: – *Ich habe meiner Mutter beim Reinemachen geholfen. – Was hast du? – Meiner Mutter geholfen.* Або: *Stellen sie sich vor: Sie glauben den Worten Ihres Gesprächspartners schwer und wiederholen deshalb das Ende seiner Replik: – Ich habe einen Kuchen gebacken. – Einen Kuchen gebacken? Kannst du das?*

3-й вид – мовленнєва граматично спрямована вправа за текстом та у зв'язку із ним. Наприклад, після опрацювання тексту «Am Morgen» може бути запропонована наступна вправа у вигляді набору питань за змістом тексту: *Wann ist N. aufgestanden? Ist er selbst erwacht oder hat ihn jemand geweckt? Wann erwachen Sie gewöhnlich? Warum hat N. lange im Bett gegessen und gegähnt? Vielleicht ist er gestern zu spät zu Bett gegangen? Wann sind Sie gestern zu Bett gegangen?* ...

На варіативному етапі виконуються ситуативні граматично спрямовані мовленнєві вправи з метою подальшої автоматизації граматичного матеріалу у діалогічному та монологічному мовленні у зв'язку із іншими граматичними явищами у більш складних мовленнєвих контекстах. Велике значення має також створення ситуацій, зокрема, рольових, які спонукають студентів до ініціативного вживання граматичного матеріалу, який тренується, у монологічному висловлюванні відповідно до ролі (екскурсовода, провідника, адміністратора готелю, менеджера та ін.). Відповідно до індивідуально-мовленнєвого досвіду студентів, їх мовленнєвих можливостей на іноземній мові ускладнюється також характер граматично спрямованих вправ із використанням нового та раніше вивченого граматичного матеріалу. Наприклад: *Was würdest du vor allem besichtigen, wenn du Berlin (Dresden, Eisenach, Wartburg, Paris, Louvre) besuchen könntest? Könnte ich den Louvre besuchen, würde ich Nike, die geflügelte Göttin des Sieges besichtigen.*

Поряд із мовленнєвими граматичними навичками та паралельно із ними формуються і мовні операційні навички словозміни, конструювання та аналізу граматичних явищ. Наприклад: *1) Stellen Sie sich vor: ein Student hat das Examen schlecht bestanden. Was sagt er sich? – Ich habe wenig gearbeitet. Ich hatte wenig Zeit. Was wünscht er sich? Hätte ich mehr gearbeitet! Wenn ich mehr gearbeitet hätte!*

Професійно спрямоване навчання граматичних навичок передбачає також формування у студентів вже на першому ступені певних методичних умінь. До них можна віднести: уміння визначати типи та види вправ і використовувати їх з урахуванням завдань кожного етапу навчання граматичних навичок; уміння укладати власні вправи – ситуативні, умовно-мовленнєві та суто мовленнєві додатково до тих, які подаються у підручниках та навчальних посібниках; уміння застосовувати свої теоретичні знання з граматики відповідно до потреб закладів освіти, до рівня знань учнів.

У підручнику «Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі» О. Б. Гарнопольський та М. Р. Кабанова зазначають, що для цілеспрямованого навчання граматики іноземної мови «найбільш відомим та загальноприйнятим є концентричний підхід, згідно з яким грамика вивчається протягом усього мовного курсу, при цьому на різних етапах та стадіях навчання можуть опрацьовуватися одні й ті самі граматичні явища, але на різних рівнях складності та деталізації» [6, с. 212].

Автори вищевказаного підручника також запропонували такі етапи роботи над іншомовним

граматичним матеріалом: «1. Етап презентації, на якому викладач (з точки зору використовуваних ним методів навчання) проводить показ/демонстрацію нового для студентів граматичного явища, а ті, хто навчаються, з ним ознайомлюються» [6, с. 217]. «2. Формування мовленнєвих граматичних автоматизмів в усному мовленні. Це є основним (тренувальним) етапом формування таких автоматизмів, оскільки практично всі вони обслуговують як усне, так і письмове мовлення». «Формування мовленнєвих граматичних автоматизмів в усному мовленні здійснюється через систему вправ – перш за все, умовно-комунікативних». «Також на цьому етапі можливо і доцільно використовувати певну кількість некомунікативних вправ». 3. «Включення мовленнєвих граматичних автоматизмів до різних видів мовлення». 4. «Розвиток, протягом якого окремі сформовані на попередніх етапах автоматизми об'єднуються у цілісні навички, і ці навички розвиваються та удосконалюються» [6, с. 218].

Важливо зазначити, що демонстрація граматичного матеріалу має передбачати використання комунікативного контексту, для того, щоб студенти наочно мали змогу побачити комунікативну функцію відповідного граматичного явища. У даному ключі на увагу заслуговує навчальний посібник Ольги Сверлової «Grammatik im Gespräch» [11], який призначений для підлітків та дорослих, які бажають поглибити свої знання з граматики або цілеспрямовано освіжити та вдосконалити навички мовлення у специфічних тематичних контекстах. Різноманітні вправи, запропоновані у посібнику, підходять як для використання на практичних заняттях, так і як додаткове домашнє завдання. Вони можуть використовуватися як додаток до будь-якого підручника початкового рівня.

Теми та завдання посібника «Grammatik im Gespräch», враховують широкий спектр інтересів учнів та студентів усіх вікових груп і гарантують різноманітні прийоми та методи навчання. Багаторічний досвід показав, що учні та студенти навчаються легше та ефективніше, коли граматичні структури вбудовані в актуальну та цікаву тему з реального життя і виступають у ролі засобу для досягнення мети – висловлювання власного досвіду та інтересів. Посібник Ольги Сверлової орієнтується на рівні «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» або «Profile deutsch» та містить матеріал для рівнів A1, A2, B1 та B2. Робочі аркуші підходять як для роботи на початковому етапі, так і для повторення та закріплення знань просунутих учнів та студентів на рівні «Zertifikat Deutsch». Вони впорядковані за граматичними темами та, за потреби, розподілені всередині теми за рівнями від A1 до B2. Робочі аркуші або окремі вправи також можна обирати за змістовими темами, щоб, наприклад, поглибити тему заняття за змістом, словниковим запасом та граматичними структурами, які необхідні в розмові [11, с. 4].

Деякі вправи починаються із короткого вступного тексту, який має підготувати студентів до теми та полегшити початок роботи, а також із прикладу речення. Закріплення вивчених структур

відбувається у вправах, які пропонують у якості завдання висловити та обґрунтувати свою думку щодо певної теми, розповідаючи про типові повсякденні звички у своїй країні чи у країні вивченої мови, даючи особисті поради або ділячись власним досвідом. Такі вправи для переносу знань можуть виконуватися або письмово (наприклад, як домашнє завдання), або бути інтегрованою у заняття як усне завдання [11, с. 5].

Розглянемо типові приклади. Для рівня A1 пропонується граматична тема *Tempusformen: Präsens*, яка реалізується у темі *Menschen und ihre Hobbys*. Навички утворення та вживання дієслів у теперішньому часі формуються та удосконалюються у таких вправах та завданнях. Вправа 1. *Ergänzen Sie: Paul, 29: Ich ... (mögen) Sport. Und ich ... (tanzen) auch sehr gern.* Вправа 2. *Was machen diese Menschen in ihrer Freizeit? Muster: Angelika liest gern, geht gern ins Kino, hört Rockmusik und kocht sehr gern. Übung: Ted, 38: Meine Hobbys sind Judo und Karate, Sushi-Essen, Malen und Zeichnen. Irene, 39: Fotografieren, Joggen, Reisen – das sind meine Hobbys. Und Tanzen! Mein Lieblingstanz ist Tango.* Вправа 3. *Erzählen Sie von den Hobbys eines Freundes / einer Freundin. Muster: Mein Freund Toni macht gern Sport. Im Winter fährt er Ski. Und im Sommer ...* Вправа 4. *Bilden Sie Sätze. Muster: Ich sitze jeden Tag am Computer und am Wochenende gehe ich meist ins Kino. Übung: am Computer sitzen/jeden Tag/ich/am Wochenende/ins Kino gehen/ich; im Garten arbeiten/Blumen mögen/wandern/ich/gern.* Творче письмове завдання 5. *Schreiben Sie Kontaktanzeigen für gemeinsame Freizeitaktivitäten. Muster: Hallo, ich suche eine Freundin. Ich lese viel, gehe gern ins Kino, koche mit Freunden. Magst du auch Bücher und Kino? Triffst du dich gern mit Freunden und magst mit mir kochen? Dann melde dich.* Творче усне завдання 6. *Schöpferische Aufgabe: Welche Hobbys haben Sie oder Verwandte von Ihnen? Erzählen Sie.* Отже, даний приклад демонструє типові вправи та завдання на достатньо простому лексичному матеріалі, які спрямовані на розвиток та вдосконалення навичок відмінювання дієслів у теперішньому часі та їх доцільне вживання у ситуаційному мовленні (як писемному, так і усному) [11, с. 16–17].

Для рівня B2 пропонується граматична тема *Konjunktiv II*. Для ілюстрації функціонування даної граматичної структури, а саме умовного способу II, обрано тему *Wenn ich keine Freunde hätte ...* Вправа 1. *Können Sie sich ein Leben ohne Freunde vorstellen? Muster: Wenn ich keine Freunde hätte, wäre ich ziemlich einsam. Übung: Wenn ich keine Freunde hätte, ... / Ohne Freunde ... – weniger Spaß am Leben haben; oft zu Hause herumsitzen und sich langweilen; ziemlich einsam sein* і т. ін. Вправа 2 розпочинається із вступного тексту (*Einführungstext*): *Freunde brauchen wir zum Reden und zum Schweigen, zum Ausheulen und zum Lachen. Manche begleiten uns durch das ganze Leben. Unser Alltag wäre grau, wenn wir sie nicht hätten. Aufgabe: Ergänzen Sie. Karen, 19: Wenn ich keine Freunde ..., dann ... ich völlig aufgeschmissen (haben, sein). Ohne meine Freunde ... ich mein Leben nur halb so schön (finden).* Вправа 3. *Was macht Ihren besten Freund / Ihre beste Freundin aus? Muster: Er wäre nicht*

mein bester Freund, wenn er mich in Schwierigkeiten brächte. Übung: Ein guter Freund / eine gute Freundin: belügt Sie nicht; hört Ihnen zu; geht mit Ihnen durch dick und dünn і т. ін. Вправа 4. *Wie halten Freundschaften länger? Muster: Wenn Andy mehr Zeit in die Freundschaft investiert hätte, wäre sie nicht in die Brüche gegangen. Übung: Verena, 18: Ich war immer eifersüchtig, wenn meine Freundin ab und zu mal ohne mich etwas unternommen hat. So habe ich sie verloren.* У якості вправи 5 пропонується виконання творчого завдання *Schöpferische Aufgabe: Denken Sie einen guten Freund / eine gute Freundin, der / die Ihnen wichtig ist. Wie würde Ihre leben aussehen, wenn diese Freundschaft plötzlich auseinanderginge?* [11, с. 96–97].

Слід зазначити, що утворення форм умовного способу та уміння їх правильного вживання потребує особливої уваги, оскільки дана граматична структура містить складні словозміни, зміни словоформ. Тому для тренування *Konjunktiv II* дуже вдало була обрана тема дружби, а виконання вправ на підстановку й трансформацію та творчого завдання полегшить засвоєння студентами даної граматичної структури.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У результаті проведеного аналізу встановлено, що граматична компетенція є невід'ємним складником іншомовної комунікативної компетенції студентів. Обґрунтовано доцільність використання комунікативного підходу, який передбачає інтеграцію граматичного матеріалу у процес мовленнєвої діяльності. Визначено, що ефективне формування граматичних навичок можливе лише за умови поетапної організації навчання, яка включає ознайомлювально-підготовчий, автоматизаційний та варіативний етапи. Встановлено, що використання системи вправ різних типів (мовних, умовно-мовленнєвих і мовленнєвих) сприяє поступовому переходу від знань до їх практичного застосування. Доведено, що комунікативно спрямовані вправи забезпечують більш ефективне формування автоматизованих граматичних навичок.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробленні та експериментальній перевірці ефективності комплексних систем комунікативно орієнтованих вправ для різних рівнів володіння німецькою мовою. Окремої уваги потребує проблема індивідуалізації навчання граматики з урахуванням когнітивних та мовленнєвих особливостей здобувачів освіти. Важливим напрямом є також створення навчально-методичних матеріалів нового типу, що поєднують граматичний і комунікативний підходи в умовах сучасного освітнього середовища.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Будз І.Ф., Поченюк Я.В. Комунікативний підхід у навчанні граматики англійської мови. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 27. Том 1. С. 156–159.
2. Грачова І.В. Інтерактивні методи викладання граматики на заняттях з англійської мови у ВНЗ. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 201–204.
3. Деркач С.П. Метод проектів у навчанні практичної граматики англійської мови. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2022. Випуск 1 (150). С.73–76.

4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / За ред. С.Ю.Ніколаєвої. К.: Ленвіт. 2023. 273 с.

5. Олійник Д.Б., Лівандовська І.С. Методологічні аспекти навчання граматики студентів 1-2 курсів з другої іноземної мови (німецької) по підручнику «Spektrum A1». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: Серія «Філологія». 2025. № 26 (94). С.42–45.

6. Тарнопольський О.Б. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник / О.Б.Тарнопольський, М.Р.Кабанова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.

7. Триндюк В.А., Скробака Ю.С. Розвиток іншомовної граматичної компетентності засобами автентичних інформаційних новин. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 1. С. 63–69.

8. Шовковий В., Шовкова Т. Навчання студентів-германістів граматики німецької мови (інфінітивних конструкцій) за технологією «перевернутий клас». *Ars Linguodidacticae*. 2023. Вип. 12. С. 34–52.

9. Barkowski, H., Grommes, P., Lex, B., Vicente, S., Wallner, F., Winzer-Kiontke, B. *Deutsch als fremde Sprache. Einheit 3*. Stuttgart. Ernst Klett Sprachen Verlag. 2023. 200 s.

10. Brinitzer, M., Hantschel, H.-J., Kroemer, S., Möller-Frorath, M., Ros, L. *DaF unterrichten. Basiswissen Didaktik Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. Stuttgart. Ernst Klett Sprachen Verlag. 2017. 200 s.

11. Sverlova, Olga. *Grammatik im Gespräch. Arbeitsblätter für den Deutschunterricht*. Berlin und München: Langenscheidt KG. 2008. 113 s.

REFERENCES

1. Budz, I.F., Pochenyk Ya.V. (2022). *Komunikativnyy pidkhid u navchanni hramatyky anhliys'koyi movy* [Communicative approach in teaching English grammar]. *Zakarpats'ki filolohichni studiyi*. Vyp. 27. Tom 1. S. 156–159. [in Ukrainian]

2. Hrachova, I.V. (2017). *Interaktyvni metody vykladannya hramatyky na zanyattyakh z anhliys'koyi movy u VNZ* [Interactive methods of teaching grammar in English classes at universities]. *Molodyy vchenyy*. № 11 (51). S. 201–204. [in Ukrainian]

3. Derkach, S.P. (2022). *Metod proektiv u navchanni praktychnoyi hramatyky anhliys'koyi movy* [The project method in teaching practical English grammar]. *Naukovyy visnyk Uzhorods'koho universytetu*. Seria: «Pedahohika. Sotsial'na robota». Vypusk 1 (150). S. 73–76. [in Ukrainian]

4. *Zahal'noyevropeys'ki Rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsynuyannya* [Pan-European Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Assessment]. (2023). Kyjiv: Lenvit. 273 s. [in Ukrainian]

5. Oliynyk, D.B., Livandovs'ka, I.S. (2025). *Metodolohichni aspekty navchannya hramatyky studentiv 1-2 kursiv z druhoji inozemnoyi movy (nimets'koyi) po pidruchnyku*

«Spektrum A1» [Methodological aspects of teaching grammar to 1st-2nd year students of the second foreign language (German) using the textbook «Spektrum A1»]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»* : Seriya «Filolohiya». № 26 (94). S. 42–45. [in Ukrainian]

6. Tarnopol's'kyu, O.B. (2019). *Metodyka vykladannya inozamnykh mov ta yikh aspektiv u vyshchiiy shkoli: pidruchnyk* [Methodology of teaching foreign languages and their aspects in higher education]. Dnipro: Universytet imeni Al'freda Nobelya. 256 p. [in Ukrainian]

7. Tryndyuk, V.A., Skrobaka, Yu.S. (2022). *Rozvytok inshomovnoyi hramatychnoyi kompetentnosti zasobamy avtentychnykh informatsiynykh novyn* [Development of foreign language grammatical competence by means of authentic information news]. *Akademichni studiyi. Seriya «Pedahohika»*. Vyp. 1. S. 63–69. [in Ukrainian]

8. Shovkovyy, V., Shovkova, T. (2023). *Navchannya studentiv-hermanistiv hramatyky nimets'koyi movy (infinitivnykh konstruktсий) za tekhnolohiyeyu «perevernutyy klas»* [Teaching German language students grammar (infinitive constructions) using the «flipped classroom» technology]. *Ars Linguodidacticae*. Vyp. 12. S. 34–52. [in Ukrainian]

9. Barkowski, H., Grommes, P., Lex, B., Vicente, S., Wallner, F., Winzer-Kiontke, B. (2023). *Deutsch als fremde Sprache. Einheit 3*. Stuttgart. Ernst Klett Sprachen Verlag. 200 p. [in German]

10. Brinitzer, M., Hantschel, H.-J., Kroemer, S., Möller-Frorath, M., Ros, L. (2017). *DaF unterrichten. Basiswissen Didaktik Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. Stuttgart. Ernst Klett Sprachen Verlag. 200 p. [in German]

11. Sverlova, Olga. (2008). *Grammatik im Gespräch. Arbeitsblätter für den Deutschunterricht*. Berlin und München: Langenscheidt KG. 113 p. [in German]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТОКАРЄВА Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: актуальні проблеми методики викладання німецької мови у закладах вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TOKARYEVA Tetyana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Germanic Languages, Foreign Literature and Methods of their Teaching at the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: actual problems of the methodology of teaching German in high school.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 27.03.2026 р.

УДК 374.1:159.92

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-480-485

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

ТЕРНАВСЬКА Тетяна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності Української державної льотної академії
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9464-3175>
e-mail: ternavskaya_20@ukr.net

БСЛЯЄВА Анна –

аспірант Української державної льотної академії
ORCID: <https://orcid.org/00009-0002-0837-4755>
e-mail: belyaevaana@ukr.net